

A horvát–magyar együttélés fordulópontjai. Intézmények, társadalom, gazdaság, kultúra / Prekretnice u suživotu Hrvata i Mađara. Ustanove, društvo, gospodarstvo i kultura, ur. Pál Fodor – Dinko Šokčević – Jasna Turkalj – Damir Karbić, Institut za povijesne znanosti Istraživačkog centra za humanističke znanosti Mađarske akademije znanosti – Hrvatski institut za povijest, Budapest 2015., 772 str.

U veljači 2014. održan je znanstveni skup nazvan *Prekretnice u suživotu Hrvata i Mađara* u organizaciji Istraživačkog centra za humanističke znanosti Mađarske akademije znanosti i Hrvatskog instituta za povijest. Sljedeće je godine objavljen istoimeni dvojezični zbornik u kojem su izlagači spomenutog skupa predstavili svoje teme u obliku znanstvenih radova. Zbornik sadrži 40 tekstova hrvatskih i mađarskih povjesničara te je podijeljen u osam većih cjelina prvenstveno tematski, a tek onda kronološki raspoređenih, poredanih tako da svaka cjelina ima zasebno mađarsku odnosno hrvatsku varijantu tekstova. Na kraju se nalaze sažeci svih radova na engleskom jeziku te poredbene tabele mađarskih i hrvatskih varijanti imena istaknutijih povijesnih ličnosti te geografskih pojmova.

Nakon uvodnih slova povjerenika Europske komisije za obrazovanje, kulturu, mlade i sport Tibora Navracsicsa, glavnog ravnatelja Istraživačkog centra za humanističke znanosti Mađarske akademije znanosti Pála Fodora i ravnateljice Hrvatskog instituta za povijest Jasne Turkalj, zbornik započinje cjelinom naslovljenom *Prvi svjetski rat i raspad Ugarsko-hrvatske države* u kojoj pretežu političke teme. Tako Dinko Šokčević u radu *Mađarski politički planovi za rješenje hrvatskog (jugoslavenskog) pitanja u vrijeme Prvog svjetskog rata (73-83)* govori o nastojanjima mađarskih političara tijekom ratnih godina vezanim uz promjene odredaba nagodbe iz 1868. godine u korist Ugarske, Stjepan Matković tekstom *Evolucije hrvatske politike uoči Prvog svjetskog rata (84-91)* daje pregled raznih opcija na hrvatskoj političkoj sceni i njihovih promjena u turbulentnim ratnim vremenima, dok Ivan Bertényi ml. pozadinu sukoba predsjednika vlade baruna Deszóa Bánffyja i hrvatskoga bana Khuen-Héderváryja u kontekstu ugarskih nastojanja da se suzbiju "protudržavna" nastojanja narodnosti u sklopu Ugarskog Kraljevstva razmatra u radu naslovljenom *Komu ni "khuenovština" nije bila dostatno prougarska. Intrige Deszóa Bánffyja protiv hrvatskog bana Károlya Khuen-Héderváryja (92-103)*. Temom diplomacije u članku *Svibanjska deklaracija Južnoslavenskog kluba u bečkom Carevinskom vijeću (1917.) u svjetlu korespondencije Stjepana Sarkotića i Istvána Buriána (104-111)* bavi se Zoran Grijak, pri čemu se fokusira na problem Bosne i Hercegovine u kontekstu nikad ostvarenih koncepata reorganizacije Austro-Ugarske Monarhije, a Ferenc Pollmann zaključuje ovu cjelinu radom *Hrvatske pukovnije u Prvom svjetskom ratu (112-116)* u kojem se osvrće na problem nacionalnih ratnih narativa Prvoga svjetskog rata u odnosu na multietničku austrougarsku vojsku.

Banska čast naslov je sljedeće cjeline s pretežitom zastupljenom tematikom povijesti institucija prvenstveno srednjega vijeka. Otvara je tekst Damira Karbića naslovljen *Hrvatski velikaši i plemići i ugarska kruna u razdoblju kasnih Arpadovića i Anžuvina (177-183)*, u kojem autor ističe važnost proučavanog vremena u kojem se redefiniiraju odnosi srednjovjekovnoga hrvatskog kraljevstva prema ugarskoj kraljevskoj vlasti, ali i formira plemstvo u Hrvatskoj i Ugarskoj, a kronološki ga slijedi rad Atila Zsoldosa *Kraljevska vlast i Slavonija u prvoj četvrtini 14. stoljeća (184-194)* fokusiran na analizu borbe oko uspostave ugarske kraljevske vlasti u Slavoniji u prvoj trećini 14. stoljeća. Suzana Miljan člankom *Plemstvo Zagrebačke županije prema kraljevskoj i banskoj vlasti u doba kralja Žigmunda (1387.-1437.) (195-202)* daje uvid u kompleksne odnose između slavonskog plemstva i kraljevske vlasti u turbulentnom i ratovima obilježenoj dobi vladanja kralja Žigmunda, dok sljedeća dva autora, Tamás Pálosfalvi radom *Mjesto banova*

u upravljačkoj strukturi kraljevstva. *Kraljevska vlast i područna autonomija, 1435.–1526.* (203-210) te Borislav Grgin svojim radom *Hrvatski i slavonski banovi za vladavine Korvina i Jagelovića* (211-215) analiziraju problematiku institucije bana tijekom 15. i početkom 16. stoljeća. Posljednja dva rada ove cjeline kronološki sežu u rani novi vijek, ali se nastavljaju na tematiku prethodnih dvaju tekstova, pa tako Szabolcs Varga u članku naslova *Ban ili potkralj? Promjena hrvatsko-slavonske banske vlasti u 16. i 17. stoljeću* (216-223) ukazuje na brojne i važne promjene u instituciji bana tijekom protuosmanskih ratova, dok Ivana Horbec radom *Prosvijećeni apsolutizam i banska služba. Uvod u politiku hrvatsko-slavonskih staleža (1756.–1790.)* (224-229) razmatra ulogu bana prilikom formiranja stavova hrvatsko-slavonskih staleža prema suradnji s mađarskim staležima u kontekstu prosvijećenog apsolutizma.

Treća cjelina, *Prekretnice u gospodarstvu*, započinje radom Boglárke Weisz naslovljenom *Kraljevsko oporezivanje u Slavoniji od doba Arpadovića do prve polovice doba Anžuvina* (285-293) kojim se daje prikaz raznih poreza naplaćivanih u srednjovjekovnoj Slavoniji, a nastavlja se tekstem naslovljenim *Demografska kriza u razdoblju protuosmanskih ratova. Ugarski i hrvatski velikaši i hrvatski raseljenici* (294-301) autora Ivana Jurkovića koji na ovom mjestu u širem prostornom kontekstu razmatra različite uzroke depopulacije na hrvatskim područjima od 1463. do 1527. godine. Urbanopovijesnom temom s naglaskom na trgovačku ulogu srednjovjekovnih slavonskih gradova bavi se Marija Karbić u tekstu *Slavonski gradovi u trgovini između Ugarske, Jadrana i Njemačkog Carstva* (302-309), a prostor Slavonije nakon osmanske vladavine i tamošnju financijsku upravu proučava András Oross u svojem radu *Počeci komorske uprave na istočnom dijelu područja između Drave i Save nakon istjerivanja Turaka* (310-316). Na problem percepcije određenih pitanja vezanih za gospodarsku i povijest okoliša u suvremenim kretanjima hrvatske historiografije ukazuje Hrvoje Petrić u tekstu *Osvrt na hrvatsku historiografiju o gospodarskoj povijesti i povijesti okoliša u "dugom" 19. stoljeću. S težištem na hrvatsko-mađarskim prožimanjima* (317-323), dok gospodarske teme zaključuje rad pod naslovom *Hrvatsko gospodarstvo 1850-ih i 1860-ih godina u svjetlu statističkih podataka Carstva* (324-333) Mariann Nagy s detaljnom analizom bogate statističke građe spomenutog razdoblja.

Nakon ove, dolazi cjelina pod naslovom *Hrvatsko-mađarski odnosi 1848.–1849.* donoseći šarolike teme o ovim revolucionarnim godinama. Unutar nje, vojnu kampanju Josipa Jelačića analizira Róbert Hermann u radu *Bilanca hrvatsko-ugarskih vojnih sukoba 1848.–1849. godine* (375-381), Vlasta Švoger u članku *Andrija Torkvat Brlić. Usamljeni glas u Hrvatskoj za pomirenje s Mađarima 1848.–1849.* (382-387) razmatra stavove ovog istaknutog hrvatskog političara i kulturnog djelatnika prema Mađarima, dok Imre Röss o nacionalnim idejama još jednog onodobnog poznatog hrvatskog intelektualca usmjerenim prema pretežito ruralnoj zajednici Hrvata u današnjoj zapadnoj Mađarskoj govori u radu *Fran Kurelac i pokušaj nacionalne mobilizacije Hrvata u Zapadnoj Ugarskoj u proljeće 1848. godine* (388-401). Radom Arijane Kolak Bošnjak naslova *Odnos članova (bivše) Hrvatsko-ugarske stranke prema mađarskoj revoluciji, njezinim idejama i postignućima* (402-407) u kojoj se prikazuju zadnji dani djelovanja jedne vrlo važne političke opcije u četrdesetim godinama 19. st. u Hrvatskoj, završava se ova cjelina.

Još jednu cjelinu na temu institucija pod nazivom *Ustanove u doba dualizma* otvara rad Éve Somogyi o nastanku moderne birokracije u Habsburškoj Monarhiji i uloge službenika iz Hrvatske u tom procesu, pod naslovom *Službenici u zajedničkoj vladi Habsburške Monarhije* (447-453). U nastavku cjeline autori se bave ulogom Hrvata u ugarskim institucijama, pa stoga Željko Holjevac u tekstu *Hrvatsko ministarstvo u Budimpešti (1868.–1918.)* (454-460) daje pregled rada ove institucije kroz čitavo razdoblje njezinog postojanja, dok svojim radovima

naslovljenima *Hrvatski zastupnici u ugarskom saboru (1868.–1918.)* (461-470) i *Hrvatski zastupnici u Zajedničkom saboru u Budimpešti (1868.–1918.)* (471-478) András Cieger odnosno Branko Ostajmer donose analizu položaja hrvatskih zastupnika u Ugarskom saboru i njihovog djelovanja unutar ove zajedničke institucije.

Rubne zone i pogranični krajevi naslov je sljedeće cjeline. Ona većim dijelom donosi srednjovjekovne teme, konkretnije rad Stanka Andrića *Velikaška obitelj Gorjanski i Hrvatsko Kraljevstvo* (543-554) koji prati povijest jedne utjecajne plemićke obitelji u srednjovjekovnoj Hrvatskoj, a analizu iste obitelji s fokusom na jednog od njezinih najutjecajnijih članova u tekstu *Pitanje doživotnog banovanja dalmatinsko-hrvatskog i slavonskog bana Nikole Gorjanskog. Dalmatinski posjed Gorjanskih na koncu 14. stoljeća* (555-564) donosi Norbert C. Tóth. Srednjovjekovnu temu ima i članak Zrinke Pešorde Vardić *Kralj i republika. Dubrovnik i ugarska kruna u vrijeme kralja Sigismunda Luksemburškog (1387.–1437.)* (565-572), gdje autorica prikazuje odnose dubrovačkih vlasti i kralja Sigismunda te kraljevo mjesto u memoriji kasnijih Dubrovčana. Nadalje, Richárd Horváth u radu *Pogranična protuturska obrana i njezine organizacijske promjene u doba Matijaša* (573-581) daje pregled glavnih elemenata protuosmanske obrane hrvatskih granica druge polovice 15. stoljeća, dok granicu u ranom novom vijeku na primjeru Međimurja analizira Ferenc Végh u članku *Osobita pogranična regija. Međimurje u 17. stoljeću* (582-588). Na kraju ove cjeline tekst Alexandra Buczynskog, *Ad fontes historiae. Trendovi u historiografiji o Vojnoj krajini u Hrvatskoj i izgledi za budućnost* (589-599) donosi uvid u zastupljenost teme o Vojnoj krajini u hrvatskoj historiografiji od 1959. do 2013. godine.

Nacionalno buđenje kod Hrvata i Mađara i Katolička crkva naslov je sedme cjeline ovog zbornika s isključivo ranonovovjekovnim temama. Tri se rada odnose na 17. stoljeće pa tako Antal Molnár u tekstu *Uloga katoličke Crkve u počecima izgradnje hrvatske nacije u 17. stoljeću* (639-645) analizira odnose mađarskih i hrvatskih crkvenih krugova, Zrinka Blažević radom *Od svete države do staleške republike. Reformkatolički ilirizam tijekom 17. stoljeća* (646-653) donosi nova saznanja o slojevitosti predmoderne faze stvaranja ideje ilirizma s naglaskom na vjersku komponentu, a Sándor Bene govori o političkoj pozadini nastanka prve tiskane zbirke pjesama na mađarskom jeziku, *Adriai tengernek Syrenaia*, inspirirane ljubavlju bračnog para Nikole Zrinskog i Marije Euzebije Drašković, u svojem radu *Constantinus i Victoria. Priča o prvom braku Nikole Zrinskoga* (654-665). Rad *Crkvene prilike i etnički suživot mađarskih, njemačkih i hrvatskih katolika u ugarskom Podunavlju tijekom 18. stoljeća* (666-672) autora Roberta Skenderovića kojim se prikazuje položaj hrvatskih katolika u etnički raznolikim zajednicama podunavske regije, zaključuje ovu cjelinu.

Posljednja cjelina, naslovljena *Mađarsko-hrvatski kulturni dodiri*, donosi nekoliko raznovrsnih tema. Tako se István Nyomárkay u radu *Duhoovna srodnost jezika srednjoistočne Europe* (711-719) bavi kulturnolingvističkom tematikom proučavajući razvoj srednjoeuropskih jezika kroz 19. stoljeće, a Csaba G. Kiss tekstom *Hrvatski krajolici i Hrvati u mađarskim putopisima 19. stoljeća* (720-725) osvjetljava na koje su sve načine mađarski putopisci percipirali hrvatske zemlje i ljude u "dugom" 19. stoljeću. Sljedeći rad naslovljen *Između ugrofilije i ugrofobije. Slika Mađara u Hrvatskoj od 16. do 19. stoljeća* (726-732) koji potpisuju autorice Vlasta Švoger i Tamara Tvrtković, na temelju raznih literarnih žanrova analizira pak sliku Mađara iz hrvatske perspektive, kao i njezine promjene kroz stoljeća. Ovu cjelinu, a time i cjelokupni zbornik, zaključuje rad Tihomira Cipeka *Konzervativizam – Mađarska i Hrvatska u komparativnoj perspektivi 1918.–1945.* (733-742) u kojem autor daje komparativnu analizu međuratnih konzervativnih pokreta u dvjema zemljama koji su kulminirali za vrijeme Drugoga svjetskog rata.

Kako je uvodno navedeno, ovaj je zbornik, kao rezultat znanstvenog skupa, nastavak dugotrajne kvalitetne i bogate suradnje mađarskih i hrvatskih povjesničara. Autori su svojim istraživanjima bacili novo svjetlo na neka stara, dali odgovore na pojedina nova pitanja, ali pokazali i koliko raznovrsnih tema tek treba biti istraženo. Stoga se nadamo da ovaj zbornik nije samo kruna dosadašnjih istraživanja, već da prvenstveno predstavlja poticaj za daljnja zajednička znanstvena otkrića o usko povezanoj povijesti ovih dvaju naroda.

Filip Novosel

Zbornik radova međunarodnog znanstvenog skupa istarsko gospodarstvo jučer i sutra, ur. Elvis Orbanić, Državni Arhiv u Pazinu – Sveučilište Jure Dobrile u Puli – Università Ca' Foscari Venezia, Pazin 2015., 488 str.

Novonastalo djelo pravo je osvježeno u hrvatskoj historiografiji jer se osvrće na dva još uvijek zanemarena područja: Istru kao prostor te gospodarstvo kao temu proučavanja. Pred čitateljem je tako odsada dostupan obimni svezak nastao udruženim snagama četrdeset osmero autora koji iznose svoja razmatranja u dva uvodnika i trideset devet članaka raspodijeljenih u šest tematskih cjelina. Zbornik počinje s dva uvodna izlaganja objavljena na hrvatskom i engleskom jeziku: *Društvo, civilizacija, gospodarstvo, regionalne i lokalne zajednice* Soumitre Sharma (21-24; 25-28) i *Historia est magistrae vitae ili kako može povijest istarskog gospodarstva biti korisna za budući razvoj?* Roberta Matijašića (29-33; 35-40). S obzirom na velik broj objavljenih radova zbog opsežnosti ovog izdanja te težište tematskog interesa Zbornika Zavoda za povijesne znanosti u Zagrebu, u prikazu ćemo se osvrnuti na tekstove povijesnog karaktera s naglaskom na srednjovjekovno i rano moderno doba.

Prva blok-tema je *Integracije, institucijska podrška, gospodarska infrastruktura*. Sastavljena je od četiri rada koja su uzori za buduće moguće privredne poteze. U radu pod naslovom *Medulinsko društvo za štednju i zajmove* (43-50), Andrej Bader razmatra oslobađanja seljaštva od lihvarskih dugova u 19. stoljeću. Gian Angelo Bellati autor je rada *Sviluppo economico dell'area nord adriatica. Quali prospettive partendo da una ricca e intesa storia comune* (51-65) u kojem proučava gospodarske prilike od 2007. do 2013. Romea Manojlović se također osvrće na suvremenu stvarnost i predlaže *Uvođenje strateškog planiranja u istarske zajednice lokalne samouprave* (67-75). Isto tako, sve je izrečeno i u naslovu rada Alide Perković, tj. *Internacionalizacija poslovnih subjekata istarske županije – temelji, izazovi, trendovi* (77-88). Autorica promatra razdoblje od 2008. do 2012. godine.

U sljedećoj cjelini, *Ekonomika i društvo – politika, crkva, pravo*, punim koracima se ulazi u povijesni pregled istarskog područja od antike do suvremenog doba. U radu *Ekonomski učinci Dioklecijanovih reformi* (91-98), Emilija Stanković nudi sintezu o političkoj volji cara Dioklecijana (prijelaz 3./4. st.) za provođenje ekonomskih reformi te njihov utjecaj na čitavo Carstvo. Prijelazom između antike i srednjeg vijeka bavi se Anamari Petranović, koja nudi raščlambu vremenskog razvoja pravnog poimanja "posjeda" u radu *Possessio – okvir rimskih pitanja i rješenja u srednjovjekovnoj Istri* (99-108). Pravnim pitanjima bavi se i Ines Matić u radu *Odredbe o osiguranju tražbina u srednjovjekovnim statutima istarskih gradova i općina* (109-117). Rad je izrađen isključivo na temelju objavljenih normativnih izvornih građa, tj. statutima istarskih komuna, te nudi suho formalno pravno proučavanje različitih varijanti ostavljanja pologa kao jamstva za isplatu duga. Radu do neke mjere nedostaje vremenska dimenzija, budući da se autorica